
В. Д. Воднік, кандидат філософських наук,
доцент, старший науковий співробітник
НДІ державного будівництва та місцевого
самоврядування АПрН України

Проблеми сім'ї та державно-правовий потенціал їх вирішення

Фундаментальні зміни в політичних, соціальних, економічних умовах та в суспільній свідомості громадян України, привнісши в суспільне життя чимало позитивного, призвели водночас до загострення протиріч у сімейному вихованні дітей. Суперечності доби, які об'єктивно відчуває на собі сучасна українська родина, поділяються на зовнішні та внутрішні. Потужний вплив на розвиток сім'ї справляють зовнішні суперечності, зумовлені характером відносин між суспільством та сім'єю, оскільки вони відображають державну політику у сфері економіки, демографії, сім'ї та ін. Внутрішні ж суперечності відображають характер відносин у самій сім'ї між членами родини (за змістом і сферою взаємодії). Вміння вичленовувати існуючі внутрішні і зовнішні суперечності, розуміти їх причини і взаємопов'язаність, бачити шляхи їх розв'язання в інтересах сімей і їх окремих членів на державному (у загальній і сімейній політиці держави), фаховому (зусиллями спеціалістів) та індивідуальному рівнях (зусиллями самих членів сімей) значною мірою могло б поліпшити становище сімей в Україні і можливості реалізації їх виховної функції.

Метою статті є аналіз проблем виховного потенціалу сім'ї та державно-правового потенціалу їх вирішення.

Загальнотеоретичні аспекти проблеми, що досліджується, достатньо висвітлені у працях О. І. Антонова, С. І. Голода, Т. О. Гурко, І. О. Двойменного, А. І. Долгової, В. Д. Єрмакова, М. С. Мацьковського, І. М. Міньковського, І. О. Топольської тощо.

На думку науковців, викладачів, працівників різних установ, які мають справу з неповнолітніми (служби у справах неповнолітніх, кримінальна міліція у справах неповнолітніх, спеціальні установи для неповнолітніх тощо), несприятлива обстановка в сім'ї та її негативний вплив є основною причиною злочинності неповнолітніх. Саме на розгляді цього аспекту ми зупинимося більш детально. В роботі використовуються дані дослідження, яке проводилось протягом п'яти років з використанням традиційних методів одержання інформації. Зокрема: 1) аналізу статистики з даної проблеми, архівних кримінальних справ у судах Харкова та області, інформації про стан реалізації Державної політики щодо дитинства у Харкові в частині виконання Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності» від 28. 01. 2000 р. № 113/2000; 2) опитування учнів і викладачів середніх загальноосвітніх шкіл, коледжів, ліцеїв і центрів професійно-технічної освіти (ЦПТО) у м. Харкові¹; неповнолітніх, які перебувають у спецшколі; засуджених Курязької ВТК; 3) інтерв'ювання співробітників служб у справах неповнолітніх Харкова; 4) вивчення нормативно-правових актів².

¹ Учні розглядалися як контрольна група. Це дало можливість провести порівняння відповідей неповнолітніх, які вчинили злочин, і тих, хто не є злочинцями. Якщо сприятливі соціальні умови розвитку правильно формують особистість і таке формування є стійким, широко визначає її поведінку, то, мабуть, несприятливі умови мають ті ж можливості, але вже з негативного формування. Численні кримінологічні дослідження умов життя і виховання неповнолітніх показали, що, як правило, ці умови були досить несприятливими, відрізнялися від умов, у яких жили і розвивалися неповнолітні з контрольної групи.

² Закон України «Про органи і служби по справах неповнолітніх і спеціальні установи для неповнолітніх» (24. 03. 1995 р.); Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (15. 11. 2001 р.); Закон України «Про соціальну роботу з дітьми і молоддю» (21. 06. 2001 р.); Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення кримінальної міліції у справах неповнолітніх (08. 07. 1995 р.) та ін.

Сім'ї, згідно з її природою, притаманна первісна і до того ж вельми тривала функція виховання дітей. Виховний потенціал родини являє собою комплекс умов і засобів, які в сукупності визначають її педагогічні можливості. Найважливішими в цьому комплексі є матеріальні і побутові умови, чисельність, структура, духовно-моральна, емоційно-психологічна і трудова атмосфера родини; життєвий і професійний досвід батьків; організація сімейного дозвілля, сімейні традиції; система і характер внутрішньосімейного спілкування; рівень освіти і педагогічної культури дорослих членів (у першу чергу матері і батька), розподіл між ними виховних обов'язків тощо.

Недоліки і порушення в сімейному вихованні є основним джерелом формування тих переконачень особистості підлітка, які зумовлюють вчинення злочину. Вони спричиняють до 80% випадків протиправної поведінки неповнолітніх¹. При цьому слід мати на увазі, що і вплив інших джерел кримінального «зараження» неповнолітніх значною мірою стимулюється позицією сім'ї.

Останнім часом зростає кількість сімей, що розпадаються, та дітей, які жебракують, бродяжать і потрапляють до спеціальних дитячих закладів. Кількість неблагополучних сімей, діти з яких перебувають на обліку служб у справах неповнолітніх (СШ) Харкова, суттєво не змінюється.

Ми виходили з положення, що формування особистості визначається не тільки мікросередовищем, але і макросередовищем. Іншими словами, неповнолітні завжди відчувають вплив не лише свого найближчого оточення — батьків, вихователів, друзів, сусідів тощо, але і вплив усього суспільства і держави, який здійснюється через відповідні навчальні і виховні установи, засоби масової інформації, громадські організації тощо. І в цьому аспекті злочинність неповнолітніх є наслідком не лише сімейного неблагополуччя, негативного впливу найближчого оточення, а й певних особливостей соціально-економічного і політичного розвитку суспільства у трансформаційному періоді. Нестабільність і невизначеність у політичній, економічній, фінансовій, ідеоло-

¹ Інформація про стан реалізації Державної політики щодо дитинства у м. Харкові в частині виконання Указу Президента України «Про додаткові заходи по попередженню дитячої бездоглядності» від 28. 01. 200 р. № 113/2000.

гічний, правовий, культурний, духовний сферах зумовили виникнення й загострення негативних процесів і тенденцій соціальної дійсності. Це водночас позначилось і на соціально-психологічному стані населення. Поширилися прояви зневіри у спроможність державних структур забезпечити економічний, соціальний та правовий захист особи, байдужого ставлення до дотримання законів, правового нігілізму.

Внаслідок переходу до ринкової економіки в останні роки спостерігається нестабільність рівня життя більшості сімей в Україні. Найбільш уразливими є сім'ї, які виховують дітей, особливо багатодітні та сім'ї, в яких немає годувальника, а також ті, в яких працездатні члени сім'ї не мають регулярного доходу.

Найбільш незахищеними від соціальних потрясінь і вразливими до впливу криміногенних факторів є неповнолітні. Як одну з причин злочинності неповнолітніх у науковій літературі виділяють недостатню увагу з боку держави і громадськості до проблем неповнолітніх. Хоча слід зазначити, що законодавство України в цілому надає можливості для забезпечення широкого спектра прав і свобод дітей. Вихідною ідеєю законодавчого забезпечення прав дітей в Україні загалом є принцип «усі діти рівні від народження». Відповідно до ст. 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. З часу набуття Україною незалежності прийнято і введено в дію низку законодавчих та інших нормативно-правових актів загального призначення, норми яких спрямовані на поліпшення соціального стану неповнолітніх. До них належать: Декларація про загальні принципи державної молодіжної політики в Україні; Закон України «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді України»; Закон України «Про фізичну культуру і спорт»; Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики»; Указ Президента України «Про Національну програму «Діти України»; Указ Президента України «Про Національний фонд соціального захисту матерів і дітей «Україна — дітям»; Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»; Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян»; закон «Про

органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» тощо. Свідченням реального посилення уваги до розв'язання проблем, у тому числі і злочинності неповнолітніх, стало затвердження Харківською обласною державною адміністрацією «Комплексної програми профілактики злочинності в Харківській області на 2006–2010 роки».

Ці документи визначають головні завдання державної молодіжної політики, права неповнолітніх на охорону життя, здоров'я, їх всебічний розвиток, встановлюють гарантії в отриманні освіти, працевлаштуванні, у використанні вільного часу, надання різного виду соціальної допомоги, зміцнення ролі сім'ї у вихованні підростаючого покоління, забезпечення духовно-морального розвитку з одночасним запобіганням впливу негативних факторів.

Однак реальна ситуація в суспільстві вимагає з боку держави подальших конкретних та ефективних заходів щодо правового захисту дитинства. Зокрема, потребує більш чіткого визначення законодавством статусу органів опіки і піклування. Незважаючи на актуальність та загострення протягом останніх років проблеми забезпечення прав неповнолітніх, обов'язки щодо формування та реалізації державної політики з питань опіки та піклування так і не було покладено на жоден орган центральної виконавчої влади.

Назріла необхідність розроблення та прийняття відповідних нормативних актів з питань забезпечення і дотримання житлових і майнових прав дітей. Приватизація житла, яка штучно проводиться без урахування інтересів неповнолітніх, недосконалий механізм щодо отримання дозволу на відчуження майна (житла) від імені неповнолітнього, безконтрольний продаж або придбання без урахування інтересу дітей позбавляє майбутнє покоління конституційного права на житло і, як наслідок, — поповнення армії осіб без певного місця проживання. Відсутні механізми боротьби з тиражуванням у засобах масової інформації, розміщенням на вулицях міста рекламних щитів з пропаганди тютюнових виробів, алкогольних напоїв, показом фільмів з демонстрацією насильства, жорстокості, антисоціальних проявів, так само й виданням і продажем відповідної літератури. Не спрацьовують нормативно-правові акти щодо діяльності комп'ютерних клубів, ігрових залів, Інтернет-кафе з визначенням обов'язкових відповід-

них умов (санітарних норм, обмеження часу перебування в них дітей, відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності за зміст ігрових програм тощо). А це в свою чергу сприяє злочинності серед неповнолітніх і у Харкові.

Можна зазначити, що в останні роки умови виховання в цілому і сімейного зокрема змінилися, стали більш складними, і відповідно змінюються його форми, методи, пріоритети. Але сутність і значення сімейного виховання залишаються колишніми. Важлива демографічна характеристика, яка має кримінологічне значення, — неповнота родини. За результатами вивчення архівних кримінальних справ щодо неповнолітніх, які вчинили злочини, 36,8% росли і виховувались у неповних сім'ях, а серед неповнолітніх контрольної групи — 26,4%.

Слід зазначити, що ототожнювати неповну родину з неблагополучною образливо для її членів і неправильно по суті. Звичайно, неповна родини має певні обмеження в можливостях контролю за поведінкою, проведенням часу, зв'язками дітей. Виникають труднощі, пов'язані в основному з жіночим характером виховання, оскільки в переважній частині неповних родин діти залишаються з матір'ю. Але ці труднощі переборні за умови правильної педагогічної позиції дорослих і необхідної соціальної допомоги. У дітей у таких родинах у багатьох випадках раніше формується почуття відповідальності, вони раніше дорослішають. Більш того, збереження повної структури в родинах, у яких один з батьків (звичайно батько) перетворився на джерело антигромадського впливу на дітей, незрівнянно більш згубне для виховного процесу в родині, ніж розлучення в ім'я відновлення нормальної виховної атмосфери.

Неповнота родини небезпечна тим, що спричиняє бездоглядність, відсутність колективного впливу і т. п. Звичайно бездоглядність визначається як послаблення або відсутність нагляду за поведінкою і заняттями неповнолітніх і виховного впливу на них з боку батьків (осіб, які їх замінюють). Бездоглядність — процес двосторонній. Для неї характерна також поява відчуженості самих неповнолітніх від родини і навчального (трудового) колективу й одночасна байдужність останніх до проявів особистісної деформації дітей і підлітків, які посилюються, що є і джерелами нега-

тивного впливу на них. Бездоглядність — постійний супутник злочинів неповнолітніх, одна з умов, що сприяє їх вчиненню. Про це переконливо свідчать матеріали слідчої і судової практики, наукових досліджень. Тісний зв'язок бездоглядності зі злочинністю цілком з'ясований. За даними дослідження 25,4% неповнолітніх вчинили злочин з 20 до 24 години, 11,9% з 0 до 4 годин. Як одна з умов вчинення злочину зазначається слабкий контроль за неповнолітніми — 61,6% (за даними аналізу судових справ неповнолітніх злочинців). Мова йде не просто про послаблення формального контролю батьків за поведінкою дітей, але і про сформований мікроклімат родини, серйозні дефекти у самому ставленні батьків до своїх функцій вихователя, демонстрації дітям соціальної безвідповідальності, байдужості до їхньої долі або очевидної для дітей неможливості повноцінного виконання цих функцій.

Результати аналізу кримінальних справ неповнолітніх злочинців свідчать про те, що злочин був вчинений у стані алкогольного сп'яніння у 23,1%, сильного алкогольного сп'яніння у 2,1%, наркотичного сп'яніння у 0,4% випадків. 4,3% неповнолітніх перебували на обліку в психо-неврологічному диспансері, 1,7% раніше там перебували. Далеко не всіх підлітків, що вживають наркотики й алкоголь, вчасно ставлять на облік. Переважна частина підлітків, яких виявляють і ставлять на облік, — це особи, які вчинили суспільно небезпечні діяння чи злочини, однак неповнолітніх, які вживають наркотики та спиртні напої, але ще не вчинили протиправних діянь, виявляють украй рідко. Але необхідно брати до уваги, що саме з їх боку й слід чекати у майбутньому вчинення злочинів та інших антигромадських дій.

Неблагополучна родина формує дітей за своїм образом і подобою. З неї — якщо лише умови життя і виховання не будуть вчасно нормалізовані в результаті втручання ззовні — у багатьох випадках виходять молоді люди, що перейняли в дорослих членів родини цинічне ставлення до моральних цінностей, неповагу до навколишніх людей, зневажливе ставлення до суспільних норм поведінки. Більше 27% опитаних вихованців Курязької ВТК вважають, що для досягнення успіху в житті дуже важливо бути сильним, жорстким, більше 70% — вивертким, спритним. У контрольній групі були багатоваріантні відповіді, зокрема: для 94,8%

учнів важливо для досягнення успіху в житті бути цілеспрямованим, для 85% — мати вищу освіту, для 70,2% — бути чесним, правдивим (так вважають 32% вихованців Курязької ВТК).

Отже, негативні форми поведінки дорослих членів родини сприяють тому, що неповнолітній не просто переймає негативні зразки поведінки, але засвоює негативну ціннісну орієнтацію, реалізуючи її вже у власній антигромадській поведінці. Це, зокрема, позначається на мотивах і характері злочинів.

Для нейтралізації несприятливої обстановки в сім'ї, її негативного впливу на неповнолітніх потрібна державна програма подолання всіх видів сімейного неблагополуччя.

Занепад моральної позиції членів сім'ї, неправильна педагогічна позиція батьків розглядаються як складові елементи сімейного неблагополуччя.

За оцінкою педагогів, працівників служб у справах неповнолітніх ця позиція характеризується: небажанням займатися вихованням дітей у принципі (близько 18% за матеріалами вивчення кримінальних справ неповнолітніх злочинців вказали на байдуже ставлення до себе з боку батьків; у контрольній групі ці показники значно менше), батьки неповнолітніх з контрольної групи цікавляться навчанням, поведінкою, переживаннями, друзями, проведенням дозвілля майже щодня (понад 71% відповідей); недооцінкою необхідності займатися вихованням постійно, послідовно ускладнюючи його цілі (подібні обставини в родинах правопорушників зустрічалися частіше, ніж у родинах неповнолітніх контрольної групи); використанням обмеженого набору виховних засобів, переважно бесід або фізичних покарань (понад 29% правопорушників Курязької ВТК вважали, що на їхні дитячі провини батьки реагували м'яко, діючи повчаннями, але майже половина (46,8%) повідомила, що за провини їх заслужено били; 5,7% заявили, що вони піддавалися жорстоким побиттям і катуванням. Учні з контрольної групи відзначили, що вдома за провини з ними проводять бесіди (понад 37% відповідей), кричать, лають (близько 30% відповідей). 24% вказали на різні методи покарання (не дають «кишенькові» гроші, не купують нові речі, не випускають на вулицю, забороняють грати, дивитися телевізор,

засуджують, байдуже ставляться, ігнорують, не розмовляють тощо); підвищеною опікою (дослідження показало, що для батьків неповнолітніх правопорушників властиве недостатньо критичне ставлення до прорахунків у вихованні своїх дітей. Лише частина практично усвідомлює, що ці прорахунки мають місце, у той час як більшість батьків схильна пояснювати труднощі своїх дітей аморальним впливом їхніх друзів, недоліками виховної роботи в школі тощо).

Як на один з найважливіших криміногенних факторів у науковій літературі вказують на недоліки у роботі навчальних закладів, невирішені проблеми шкільного навчання і виховання, особливо недоліки у системі правового виховання (більшість опитаних у спецшколі зазначили, що вони не мали уявлення, що дії, які вони вчинили, є правопорушенням), що різко загострилися в період соціальної й економічної кризи. Так, зокрема, вважають 36% працівників правоохоронних органів і 82,6% викладачів загальноосвітніх шкіл і центрів професійно-технічної освіти (ЦПТО), які були опитані у процесі дослідження. При цьому 37% педагогів вважають, що останнім часом стан дисципліни і правопорядку в школах і ЦПТО значно погіршився; 45,6% вважають, що помітних змін у цьому відношенні немає, а 8,7% оцінюють ситуацію в оптимістичному світлі: «становище поліпшилося». Однак подальші заяви педагогічних працівників навряд чи можуть служити підставою для оптимізму. Називаючи й оцінюючи значущість труднощів, яких зазнають навчальні заклади, викладачі майже одноставно відзначили загальне падіння авторитету знань (67,4% відповідей вчителів шкіл і 56,8% відповідей викладачів центрів професійно-технічної освіти); зубожіння родин учнів (на думку 37,8% вчителів шкіл і 38,9% викладачів училищ); неможливість профорієнтації в зв'язку з ростом безробіття (32,6% відповідей вчителів шкіл і 33,3% відповідей викладачів училищ); правовий нігілізм сучасного суспільства (45,2% відповідей викладачів шкіл і 47,4% викладачів училищ); погане матеріальне забезпечення навчально-виховного процесу (на думку 31,8% вчителів шкіл і 45,7% викладачів училищ); недостатній рівень правового навчання учнів; занедбаність культурно-масової роботи в школі; низьку заробітну плату викладачів (на думку 58,1% вчителів і 75,7% викла-

дачів училищ) і їх «втечу» зі шкіл. На 3 бали (за 5-бальною системою) визначили викладачі шкіл і центрів професійно-технічної освіти ступінь впливу такого криміногенного фактору, як недосконалість системи навчання і виховання (27,8% відповідей).

На роботу навчальних закладів суттєво впливають і відсутність чітких ідейних орієнтирів, розмитість морально-етичних норм у суспільстві, страйки вчителів, що, у свою чергу, породжують у подальшому штучну інтенсифікацію занять, надмірну завантаженість учнів. Як наслідок — багато учнів втрачають інтерес до навчання, відвідують школу під тиском батьків, а деякі не відвідують взагалі.

З метою запобігання негативним проявам серед дітей, у тому числі пияцтву, наркоманії, дитячій бездоглядності і безпритульності, службами у справах неповнолітніх Харкова забезпечено виявлення дітей, які жебракують, вчиняють правопорушення або стали жертвами злочинної діяльності дорослих. Так, за період реалізації Указу Президента¹ службами у справах неповнолітніх проведено більше 1700 профілактичних рейдів містом Харковом, виявлено понад 5500 дітей. Звертає на себе увагу, що значний відсоток затриманих дітей — це учні загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ. Дані свідчать про значний відсоток дітей з неблагополучних сімей — приблизно 60% та дітей з інших регіонів — 20–28%. Хоча водночас зменшилась кількість дітей, схильних до бродяжництва та жебракування 60% (2002 р.) до 30% (2005 р.)

Великий відсоток дітей, учнів навчально-виховних закладів, які не відвідують заклади освіти, бродяжать та жебракують, є наслідком недоліків системи роботи закладів освіти з питань профілактики правопорушень серед дітей, неефективної роботи із сім'ями, особливо з функціонально неспроможною категорією, відсутністю індивідуальної роботи з важковиховуваними і схильними до вчинення правопорушень та злочинів учнями. Очевидною є необхідність більш тісного контакту працівників кримінальної міліції у справах неповнолітніх з адміністрацією навчальних закладів з питань виявлення неповнолітніх правопорушників і

¹ Інформація про стан реалізації Державної політики щодо дитинства у м. Харкові в частині виконання Указу Президента України «Про додаткові заходи по попередженню дитячої бездоглядності» від 28. 01. 2000 р. № 113/2000.

відповідного реагування щодо усунення чинників, що спричиняють відтік неповнолітніх з навчальних закладів.

До того ж майже відсутнє опікування підлітків із боку держави. Водночас позитивні аспекти діяльності різних інститутів позашкільного виховання дітей є очевидними. За радянських часів палаци та будинки піонерів, спортивні школи, станції юних техніків, юних натуралістів, гуртки при школах відвертали підлітків від негативного впливу вулиці. Але, як не прикро, на даний момент ця система зруйнована. Отже, виходить, що в період побудови ринкової економіки займатися дітьми нема кому.

Від початку 90-х років ХХ ст. були зруйновані або кардинально перебудовані практично всі раніше створені ланки спеціалізованої виховно-профілактичної системи. Школи, інші навчальні заклади для неповнолітніх втрачають виховні функції. Припинили діяльність численні молодіжні громадські організації з дозвілля. У неповнолітніх правопорушників не стало ні наставників, ні громадських вихователів. Знайти кожному неповнолітньому справу «до вподоби» (за його інтересами й нахилами) — найважливіша умова профілактики втягнення неповнолітніх у вчинення злочину або іншу антигромадську діяльність.

В організації дозвілля дітей традиційно значна роль належить позашкільним навчальним закладам. Виконувати провідну роль у системі організації дозвілля дітей покликані клуби за місцем мешкання. На сьогодні в Харкові працює 152 клуби за місцем проживання і вони охоплюють позашкільною роботою більше 14,6 тис. дітей, з яких більше 400 дітей девіантної поведінки та тих, які виховуються в неблагополучних сім'ях. На жаль, тільки 26% дітей із загальної кількості неповнолітніх, які стоять на спеціально-профілактичному обліку, а також з неблагополучних сімей беруть участь у гуртковій та секційній роботі клубів за місцем проживання.

Велике значення має літнє оздоровлення соціально-незахищених дітей, зокрема підлітків девіантної поведінки. Так, влітку було оздоровлено: 2003 р. — 538 дітей девіантної поведінки (за планом 423, тобто 127,3%); 2004 р. — вперше управлінням освіти Харківської міської ради була організована робота цілодобового літнього оздоровчого табору на 100 дітей із малозабезпечених сімей на базі міської загальноосвітньої школи-інтернату № 14.

За ініціативою ССН Харкова протягом останніх років організовано роботу таборів для дітей, схильних до правопорушень, з яких 7 — відкрилися у 2004 році, що дало змогу оздоровити 900 дітей девіантної категорії із запланованих 656 чол. (137%). У 2005 р. було організовано роботу 8 таборів для дітей, схильних до правопорушень, оздоровлено 1008 дітей (за планом 1015, тобто 99,3%)¹. Потрібно також зазначити позитивну тенденцію з питання відкриття профільних оздоровчих таборів для дітей з девіантними формами поведінки.

При цьому слід зазначити, що відсутність належного фінансування для утримання закладів організації дозвілля і проведення вільного часу неповнолітніми призводить до перепрофільювання, передачі або здачі в оренду їх приміщень комерційним структурам. До того ж багато клубів і спортивних секцій розташовані в непридатних для занять приміщеннях, потребують ремонту, погано обладнані тощо. Одночасно відбувається масове скорочення штатів педагогів-вихователів та інструкторів фізкультури за місцем проживання. За таких обставин значно зменшилась кількість підлітків, охоплених організованими формами дозвілля. Крім цього, культурно-розважальні та спортивні заклади для багатьох стали недоступними через високі ціни. Неповнолітні за умов незадовільної організації дозвілля не дуже прагнуть проводити свій вільний час у гуртках за інтересами.

Сьогодні окремі разові заходи, що проводяться, розраховані здебільшого на пасивне споглядання і не сприяють потребам молоді у виявленні та становленні особистості, а також залученню до організованих, суспільно корисних, індивідуальних форм дозвілля. Тривала відсутність соціально корисної зайнятості (навчання, роботи) може розглядатися як причина злочинності неповнолітніх.

Отже, дослідження проблем сім'ї має не лише теоретичне, але і практичне значення, дає додаткові можливості для правильних і своєчасних висновків відносно не лише сьогодення, але і майбутньої поведінки конкретних осіб, для здійснення профілактич-

¹ Інформація про стан реалізації Державної політики щодо дитинства у м. Харкові в частині виконання Указу Президента України «Про додаткові заходи по попередженню дитячої бездоглядності» від 28. 01. 200 р. № 113/2000.

них заходів. Мета «Державної програми підтримки сім'ї у 2006–2010 роках» полягає у створенні умов для утвердження в суспільстві духовно і фізично здорової, матеріально забезпеченої, соціально благополучної сім'ї, забезпеченні виконання сім'єю основних її функцій.

Розв'язання проблеми можливе шляхом здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на: економічну підтримку сім'ї з використанням важелів податкової та кредитної політики; забезпечення відповідного соціального захисту, в тому числі удосконалення механізмів надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям; здійснення соціального супроводу сімей; здійснення освітніх, інформаційних заходів, спрямованих на підвищення престижу інституту сім'ї, розв'язання соціальних проблем різних категорій сімей.